

ความยากจน คนจน การสกัดกั้น และการกีดกันออกจากสังคม Poverty, the Poor, Deprivation and Social Exclusion

ไตรพัฒน์ อึ้งปรมธนากุล
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
E-mail: oengtraiphath@gmail.com

บทคัดย่อ

มุมมองที่แตกต่างย่อมมีผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบายและการปฏิบัติ นอกเหนือจากคณาจารย์ของคาร์ล มาร์กซ์ ที่อธิบายความยากจนและคนจน ด้วยเหตุปัจจัยด้าน เศรษฐกิจแล้ว บทความนี้ยังได้นำเสนอทฤษฎีอื่น ๆ ทั้งด้านเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก สังคม วิทยา และจิตวิทยา ที่เห็นว่าความยากจน และคนจน มีเหตุมาจากการถูกสกัดกั้น และถูกกีดกัน จากสังคมในหลาย ๆ ทางอีกด้วย

คำสำคัญ : ความยากจน คนจน การสกัดกั้น การกีดกันจากสังคม

Abstract

Different approaches can have significant impacts on policies and practices. Within this paper, a variety of perspectives regarding issues of poverty and the poor are presented. Besides Karl Marx's contributions in elucidation with the concepts of economic determinism, another notions such as mainstream economic, sociological, and psychological outlooks are presented to manifest other feasible causes using a framework of social deprivation and exclusion.

Keywords : poverty, the poor, social deprivation and exclusion

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงความยากจนและคนจน หรือคำเรียกอื่นในโลกสมัยใหม่ อาทิ การขาดโอกาส การเสียเปรียบทางสังคม ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม การถูกสกัดกั้นทางสังคม ผู้เสียเปรียบทางสังคม ผู้ด้อยหรือขาดโอกาส หรืออื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน เป็นความจำเป็นอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องกล่าวถึง คาร์ล มาร์กซ (Karl Heinrich Marx. 1818-1883) เนื่องจากปฏิเสธไม่ได้ว่า มาร์กซ เป็นผู้มึบทบาทสำคัญในระดับต้น ๆ ที่เตือนให้สังคมตระหนักถึงความยากลำบากในการดำรงชีวิต ความยากจนขั้นแค้น สภาพจิตใจของผู้ที่อยู่ในชนชั้นล่างของสังคม มีบทบาทในการสร้างความตื่นตัวต่อคนที่อยู่ระดับล่างของสังคม ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือผู้ใช้แรงงาน และต่อสู้อย่างแข็งขันจนคนทั่วไป กระทั่งสังคมโดยรวม ต้องหันมาสนใจมอง ถกเถียง อภิปราย และพยายามดำเนินการทุกทางตามแต่วิถีของตน จนเกิดเป็นปฏิบัติการต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับผู้ที่ถูกเรียกว่า คนจนมาโดยตลอด

มาร์กซ ในวัยหนุ่มสะท้อนใจกับภาพของผู้ใช้แรงงานในท่ามกลางการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ประสบกับความลำบากยากจน ดำรงชีวิตอยู่อย่างแร้นแค้น และได้ถ่ายทอดทั้งอารมณ์ความรู้สึก ระบบความคิด ออกมาเป็นงานเขียนชื่อ “Economic and Philosophic Manuscripts of 1844”

ในงานเขียนดังกล่าวของมาร์กซ ได้สะท้อนทรรศนะต่อความเป็นมนุษย์ที่มนุษย์พึงมีไว้ อย่างชัดเจน ความเป็นมนุษย์ในทรรศนะของมาร์กซ เป็นการมองจากพื้นฐานแห่งชีวิตจริงของเผ่าพันธุ์ อันทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ทั่วไป (relative aspect) เช่น ความสามารถสร้างสรรค์ การทำงานอย่างมีอิสระ และมีจิตสำนึกสนใจในความงดงามแห่งศิลปะ (Marx. 1959 : 28-35)

ขณะที่สัตว์มีหน้าที่เพียงกิน ดื่ม แล้วให้กำเนิดลูกหลาน หรืออย่างมากที่สุดก็ในเรื่องที่อยู่อาศัย และการประดับตกแต่งตัวเอง แต่เชื่อว่ามนุษย์ย่อมมีหน้าที่เฉพาะของมนุษย์ที่เพิ่มขึ้นและแตกต่างไปจากสัตว์ด้วย ซึ่ง มาร์กซ ก็มาถึงข้อสรุปว่า ในสภาพที่เป็นจริงของสังคม มนุษย์ที่ยากจนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากมายในระดับล่างของสังคม มีความเป็นอิสระก็แต่ในหน้าที่แบบสัตว์ของตนเท่านั้น ขณะที่หน้าที่แบบมนุษย์ด้านการสร้างสรรค์อื่น ๆ กลับถูกปิดกั้นอย่างเป็นระบบ เขาถูกลดค่าความเป็นมนุษย์ลงเหลือเพียงแค่สัตว์ตัวหนึ่งเท่านั้น เป็นภาวะความแปลกแยกจากเผ่าพันธุ์มนุษย์ (human species) ที่เลวร้ายและน่าอัปยศยิ่ง (Marx. 1972 : 223-261)

งานเขียนในช่วงหลังของ มาร์กซ เมื่อกล่าวถึงผู้ใช้แรงงาน มิได้มีท่วงทำนองทางด้านมนุษย์นิยมนัก มาร์กซ ในช่วงหลังที่เขาเรียกเองว่า อยู่ในสถานการณ์การต่อสู้ทางชนชั้นที่มีลักษณะปฏิวัติ พุดถึงผู้ใช้แรงงานในลักษณะที่เป็นชนชั้นล่างที่ยากจนจากการถูกกดขี่ขูดรีดและถูกเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ จะแก้ไขภาวะความแปลกแยกของผู้ใช้แรงงาน ก็ต้องขจัดเงื่อนไขของความแปลกแยก ซึ่งก็คือโครงสร้างแห่งการกดขี่เอารัดเอาเปรียบที่กระทำต่อชนชั้นล่างในสังคมนั้นออกไปเสียก่อนเท่านั้น

แนวคิด มาร์กซีสต์ ได้รับการขานรับจากผู้ใช้แรงงานอย่างกว้างขวาง ก่อบทบาทอิทธิพลอย่างมากในสังคมโลก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงตกอยู่ในภาวะสงครามเย็นระหว่างลัทธิเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีกับสังคมนิยม ความโกลาหลวุ่นวายที่เกิดขึ้นเป็นที่มาของการเกิดคำถามในหมู่นักคิดทางสังคมจำนวนหนึ่งในขณะนั้นว่า สังคมจะถึงการดับสลายแล้วหรืออย่างไร

สังคมจะอยู่รอดได้อย่างไร ทางออกของคำถามนี้คือความพยายามสร้างแนวคิดทฤษฎีเพื่อตอบคำถามของการจะทำอย่างไรให้สังคมอยู่รอด ซึ่งได้พัฒนาเป็นสาขาสังคมวิทยาในเวลาต่อมา แนวคิดทฤษฎีทั้งหลายทางสังคมวิทยาจึงมุ่งมั่นอธิบายเพื่อรักษาสังคมให้อยู่รอด มิใช่เปลี่ยนแปลงสังคมตามที่ มาร์กซิสม์ ตั้งเดิมพยายามให้เป็นไป ความแตกต่างในพื้นฐานทางด้านเจตนาธรรมนี้มีความสำคัญ เพราะยังผลให้ท่วงทำนองการอธิบายถึงความยากจนและคนจนนั้นต่างกันไปด้วย

ขณะที่ มาร์กซ ย้ำว่าการปรากฏขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางสังคมใด ๆ ซึ่งก็รวมทั้งความยากจนที่คนจนชนชั้นล่างประสบ กล่าวให้ถึงที่สุดของห่วงโซ่สุดท้ายที่มาของปัญหา ล้วนขึ้นอยู่กับปัจจัยทางวัตถุเป็นตัวกำหนด ซึ่งก็คือระบบเศรษฐกิจ แต่สำหรับนักทฤษฎี ที่ยิ่งใหญ่ทางสังคมวิทยาอย่าง แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ได้แสดงโลกทรรศน์แบบจิตนิยมตอบโต้ มาร์กซ ไว้อย่างชัดเจน โดยระบุว่าปัจจัยทางด้านความคิด เช่น ค่านิยม อุดมการณ์ มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Weber. 1958 : 13-31)

สังคมวิทยาถือว่า การวิเคราะห์และตีความเช่นนี้ของเวเบอร์สำคัญยิ่ง เป็นแนวคิดกระแสหลักทางฝ่ายสังคมวิทยาอันโน้มเอียงไปทางโลกทรรศน์แบบจิตนิยม ใช้แก้ต่างข้อเสนอมองวัตถุนิยม มาร์กซิสม์ ที่น่าสังเกตก็คือ เวเบอร์ มิได้ตอบโต้ มาร์กซิสม์ ในประเด็นว่าด้วยเหตุอันดับแรกหรือเหตุพื้นฐาน แต่แย้งด้วยข้อเสนอว่า เหตุปัจจัยนามธรรมทางด้านระบบความคิด ค่านิยมของมนุษย์ก็มีบทบาทและความสำคัญที่ไม่แพ้กันต่อการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ต่าง ๆ บทเสนอของ เวเบอร์ เป็นนัยสำคัญของการบอกให้รู้ว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่ต้องเลือกนำมาใช้ อาจไม่จำเป็นที่จะต้องไปมองเหตุเฉพาะอยู่เพียงแค่ฐานรากหรือมิติทางวัตถุที่หมายถึงเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่สาเหตุของการกำเนิด การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงอาจมาจากเหตุอื่น ๆ อันเป็นปัจจัยในโครงสร้างส่วนบนของสังคมก็ได้ กล่าวในทางปรัชญาก็คือโครงสร้างในส่วนที่เป็นรูปการณ์จิตสำนึกทั้งหลายซึ่งอาจอยู่ที่องค์ประกอบด้านการเมืองการปกครอง หรือเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีค่านิยมที่ยึดถือ อันเป็นโครงสร้างส่วนบนของสังคม

ด้วยทฤษฎีจิตนิยมอย่าง เวเบอร์ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะปฏิวัติหรือฐานราก จึงอาจมิใช่คำตอบเดียวและคำตอบสุดท้ายของหนทางที่เลือกเดิน การแก้ปัญหาด้วยการปฏิรูประบบส่วนต่าง ๆ ให้ดีขึ้นก็ยังเป็นหนทางให้เลือกได้ ซึ่งจุดนี้เป็นที่วิพากษ์ของเหล่า มาร์กซิสม์ ว่าเป็นความพยายามพิทักษ์รักษาสถานะเดิม (status quo) อันได้เปรียบอยู่แล้วของตนในสังคมเท่านั้น

ข้อเสนอของ เวเบอร์ ได้กลายเป็นเสาเอกทางความคิดที่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยานำไปใช้วิเคราะห์และสานต่อการศึกษาวิจัยปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคม แม้กระทั่งในเรื่องของความยากจนและคนจน ที่มีการมองว่าความยากจนมิใช่เงินทอง รายได้ อันเป็นปัจจัยทางวัตถุหรือขาดแคลนทรัพยากรทางเศรษฐกิจเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของความยากจนในสิทธิโอกาสต่าง ๆ การขาดอำนาจ ขาดความรู้ เป็นต้น ความยากจนและคนจนในมุมมองนี้จึงมองไปที่ปัจจัยในโครงสร้างส่วนบนของสังคมเป็นสำคัญ มิได้มองปัจจัยฐานรากทางเศรษฐกิจเช่นที่แนว มาร์กซิสม์ เน้นกัน งานการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่จึงเป็นการวิจัยเชิงประจักษ์ (empirical) ศึกษาเฉพาะจุดเฉพาะเวลาแบบภาคตัดขวาง (cross-sectional) ซึ่งอาจเห็นศักยภาพความสัมพันธ์กับ

ประเด็นที่ศึกษา ณ เวลานั้นหลายตัวแปร ข้อเสนอของหนทางแก้ปัญหาจึงเป็นของสถานการณ์เฉพาะที่ศึกษาของเวลานั้น มิใช่เป็นคำตอบทั่วไปที่ไม่จำกัดกาล การวิจัยแบบสหสาขาวิชาจึงเกิดขึ้นและพยายามเติมเต็มในจุดเหล่านี้ มุมมองกระแสหลักต่อเรื่องความยากจนและคนจนก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงจากกรอบคิดนี้

ความยากจนและคนจนในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก

นักคิดคนสำคัญที่ถูกกล่าวถึงของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่พูดถึงความยากจน ได้แก่ อัดัม สมิท (Adam Smith) ผู้นำเสนอแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวตลาดเสรี และเสนอหนทางสร้างความมั่งคั่งแก่ระบบทุนนิยม อัดัม สมิท เห็นว่าความยากจนเป็นความไม่สามารถจัดซื้อสิ่งที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตตามธรรมชาติและตามวิถีปฏิบัติในสังคม มีการระบุว่า (Gilbert. 1997 : 273-291) สมิท มองว่าความยากจนเป็นเหตุของความน่าอับอาย การกีดกันจากสังคม และความปั่นป่วนทางจิตมากกว่าเป็นอะไรที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ และว่าความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่ทั่วไป เป็นส่วนหนึ่งของทุกสังคมมาตั้งแต่ยุคเก็บของป่าล่าสัตว์ และในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมคนจนได้สิ่งที่จำเป็นของชีวิตมาด้วยค่าจ้างที่ได้รับจากคนมั่งคั่งร่ำรวย

ส่วนนักเศรษฐศาสตร์อย่าง แบลงก์ (Blank. 2003 : 447-469) ซึ่งนำเสนอแนวทฤษฎีต่าง ๆ หลายประการที่อธิบายเหตุพื้นฐานของความยากจน มีการกล่าวว่า ความยากจนเป็นลักษณะและพฤติกรรมทางเลือกหนึ่งของบุคคลแต่ละคน เช่นเดียวกับพฤติกรรมการทำงาน การกำหนดขนาดครอบครัว การติดเหล้าและเสพยาเสพติด มองว่าปัญหาความยากจนอยู่ที่การต้องควบคุมต่อคนจน นโยบายต้องมีทั้งลักษณะสร้างแรงจูงใจ และข้อห้ามที่ต้องลงโทษ ทั้งนี้ แบลงก์ เห็นว่าความยากจนมีเหตุมาจากความพยายามบรรเทาความยากจนนั่นเอง นั่นคือ การพึ่งพาสวัสดิการ อันเป็นสิ่งที่เขาเรียกว่า กีบดักของความยากจน

นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า การให้หลักประกันแก่ผู้คนด้วยสิทธิประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน จะกลายเป็นตัวขัดขวางความพยายามต่อสู้กับความยากจนในระยะยาว และว่าการช่วยเหลือใด ๆ แก่คนจน จะต้องจำกัดด้วยเวลา มิใช่ตลอดไป และต้องกระทำควบคู่กับการกำหนดข้อเรียกร้องต้องการในการทำงานด้วย เพราะความยากจนมิใช่เป็นแต่เพียงปัญหาทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของจริยธรรมด้วย

ความก้าวหน้าทางความคิดจากยุคเศรษฐศาสตร์คลาสสิกมาสู่ยุคเศรษฐศาสตร์เสรีนิยม มีการมองว่าความยากจนมีสาเหตุมาจากความด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจและการขาดทุนมนุษย์ ความยากจนมาจากความละเลยของสถาบันในสังคมต่อการศึกษาของประชาชน การศึกษาจะช่วยยกระดับสถานะของบุคคลในการทำงาน ซึ่งจะทำให้สังคมและเศรษฐกิจเติบโตในที่สุด (Jensen. 1998 : 119-135)

ความยากจนและคนจนในมุมมองทางจิตวิทยา

ในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 นักจิตวิทยาได้พัฒนาทฤษฎีขึ้นมามากมาย มีการอธิบายว่าคนจนเป็นผู้มีอาการป่วย ความยากจนเป็นพยาธิสภาพอย่างหนึ่ง แม้กระทั่ง ฟรอยด์ นักจิต

วิเคราะห์ที่มีชื่อเสียงก็มองว่า ผู้ประสบปัญหาสังคมก็เพราะมีความบกพร่องทางด้านบุคลิกภาพ และการปรับตัว (Carr. 2003 : 1-15) มีการมองว่าปัจจัยทางจิตวิทยาภายใน เป็นตัวผลักดันให้บุคคลนั้นต้องยากจน และมักมีแบบทดสอบทางสติปัญญาสนับสนุนความคิดนี้ (Rainwater. 1970 : 9-28) ความเชื่อนี้ปรากฏอยู่ในช่วงทศวรรษ 1970 ทั้งนี้ นักจิตวิทยาหลายคนระบุว่า คนจนไม่สามารถพัฒนาศักยภาพบางอย่างที่เรียกว่า ความต้องการจำเป็นเพื่อความสำเร็จ (Need for Achievement, NACH) ทำให้เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการที่บุคคลนั้นจะปรับปรุงสถานะเงื่อนไขของตนเอง (Carr. op.cit.) ขณะที่มีการมองว่า ความยากจนเป็นเครื่องเปิดเผยให้เห็นความเป็นคนขาดศีลธรรม หรือมีอาการป่วยทางจิต คนจนจึงคือคนบาป ที่จำเป็นต้องนำไปกักขังไว้ เพราะมีพฤติกรรมเข้าข่ายภาวะปั่นป่วนทางจิต (Rainwater. op.cit.)

นักสังคมสงเคราะห์เป็นจำนวนมากในช่วงทศวรรษ 1950 ต่างอาศัยทฤษฎีจิตวิทยามาอธิบายต่อการที่คนจนต้องพึ่งพาทางด้านเศรษฐกิจจากรัฐ (Curran. 2002 : 365-386) ด้วยการอ้างทฤษฎีของ ฟรอยด์ มีการมองว่า การอบรมบ่มเพาะที่ไม่เหมาะสม สภาพบ้านแตกเป็นสาเหตุในการที่บุคคลพัฒนาตัวตนได้ไม่ดีพอและพึ่งตัวเองได้ต่ำ (Pearl. 1970 : 348-364) ในบทบาทหนึ่งของนักสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย จึงต้องทำบทบาทดูแลแม่ทดแทน ขณะเดียวกันก็ต้องจำกัดจำนวน และพยายามนำพาผู้รับบริการให้เข้าไปเป็นที่ยอมรับในวิถีวัฒนธรรมของชนชั้นที่เหนือกว่า (Curran. op.cit.) ซึ่งทฤษฎีนี้เกิดขึ้นจากบริบทของสังคมอเมริกันหลังสงครามโลก ที่เกิดกระแสไม่ค่อยพอใจ ที่มีการนำงบประมาณจากภาษีไปช่วยคนจน ผิดคำ

สังคมสงเคราะห์ในช่วงแรก ๆ จึงได้รับอิทธิพลจากความคิดทางจิตวิทยามากมาย มีการมองคนจนเหมือนเด็กที่พยายามหาทางตอบสนองความก้าวร้าวของตนเอง อันเป็นการสนับสนุนทฤษฎีวิวัฒนาการของความยากจนที่นิยมแพร่หลายอยู่ขณะนั้น (Curran. ibid.) เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ตัวของ ออสการ์ เลวิส (Oscar Lewis) ผู้นำเสนอทฤษฎีนี้จะเน้นถึงบทบาทของสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ก่อผลสร้างวัฒนธรรมของความยากจนขึ้นมา แต่ เลวิส เองก็ยังคงอธิบายวัฒนธรรมของความยากจนในรูปของพยาธิสภาพ ที่ทำให้คนจนได้รับทุกขเวทนาจากสภาพการอยู่อาศัยที่แออัด มีความตึงเครียดในครอบครัว และขาดการขัดเกลาทางด้านภาวะอารมณ์ที่ดีพอ (Lewis. 1975 : 5-15)

แนวโน้มการเน้นความบกพร่องนำคำหยาบของคณจน ยังถูกนำมาใช้อธิบายอยู่ในทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวถึงผลกระทบจากความยากจนอีกด้วย แม้กระทั่งนักจิตวิเคราะห์เองก็ยังคงมองคนจนผ่านเลนส์ของชนชั้นกลาง ซึ่งนับเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อกระบวนการบำบัดรักษาโรค (Javier and Herron. 2002 : 149-166) นักจิตวิเคราะห์เองก็มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ด้วยการจัดตัวเองอยู่ในชนชั้นกลางผิวขาว มีวัฒนธรรมแบบแองโกลแซกซอน ให้ความสำคัญกับครอบครัวเดี่ยว และเก็บความขัดแย้งไว้ภายในจิตใจ นักจิตบำบัดบางคนจึงมีความเชื่อว่า คนจนไม่มีทักษะที่เหมาะสมที่จะใช้ประโยชน์จากความเข้าใจและกระบวนการบำบัดอื่น ๆ เพราะคนจนมีพฤติกรรมบางอย่างที่ขัดขวางต่อการใช้กระบวนการบำบัดใด ๆ แต่มีการใช้กระบวนการที่เรียกว่า “การทำให้ความยากจนต้องอยู่กับยา” (Medicalization of Poverty) (Moreira. 2003 : 69-86) โดยอาศัยนักจิตวิทยาและนักจิตวิเคราะห์ออกไปสั่งยาบำบัดจิตมาใช้บำบัดผลกระทบของความยากจน แต่ไม่สนใจปัจจัยทางสังคมและการเมือง และถึงกับมีการกล่าวหากันว่า

นักจิตวิทยาพยายามรักษาสถานภาพเดิมของตนเอง โดยพยายามทำให้คนจนจำต้องอยู่ในภาวะที่ต้องให้ขาดตลอดเวลา และกลายเป็นคนว่านอนสอนง่าย ทั้งนี้ ไม่มีการสนใจปัจจัยเชิงโครงสร้างภายนอก ทำให้คนจนต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ต่อไป อย่างไรก็ตาม นักจิตวิทยาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เริ่มตระหนักและยอมรับในมุมมองใหม่ ๆ มากขึ้น พร้อมกับการให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นต่อบทบาทของพลังจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ว่าสามารถเป็นได้ทั้งเหตุและผลของความยากจน

ความยากจนและคนจนในมุมมองทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

ในทางสังคมวิทยา ด้วยเหตุที่มีจุดประสงค์แต่กำเนิดในด้านตรงข้ามกับ มาร์กซิสม์ อย่างชัดเจน เนื้อหาในทางสังคมวิทยาจึงพยายามเลี่ยงทั้งการใช้รูปศัพท์และการตีความในแบบมาร์กซิสม์ แต่ในความพยายามดังกล่าวปรากฏว่า บ่อยครั้งที่ทำให้เกิดปัญหา โดยที่ในประเด็นเดียวกัน อาจใช้คำไปต่าง ๆ กันหลายคำ จึงมักทำให้เกิดความยากลำบากเสียเอง ในอันที่จะต้องวิเคราะห์และตีความเพื่อการศึกษาวิจัย อย่างเช่น คำว่าการแบ่งชั้นในสังคม สังคมวิทยาใช้คำอื่นหลายคำ อาทิ การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม (social stratification) การจัดจำแนกทางสังคม (social division)

ขณะที่ มาร์กซิสม์ ใช้คำว่า ชั้น (class) เป็นหลักในการวิเคราะห์การต่อสู้ทางชนชั้นในสังคม เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม จึงต้องมองกลุ่มฝ่ายทางการเมืองเป็นองคาพยพหลัก ๆ เพื่อการกำหนดยุทธศาสตร์ยุทธวิธี แต่สังคมวิทยานับเหตุผลตรงกันข้าม คือการศึกษาและอธิบายทั้งหมด ทั้งหมด ต้องเป็นไปเพื่อการรักษาสังคมที่เป็นอยู่ให้อยู่รอด จึงต้องกระตุ้นทุกส่วนของสังคมให้ทำหน้าที่ของตน ให้ประสานสอดคล้องกัน เพื่อที่สังคมโดยรวมจะมีเสถียรภาพและอยู่รอดได้ตามประสงค์ สังคมวิทยาจึงให้ความสำคัญกับทุกรายละเอียดในภาคตัดขวางอย่างมาก จึงปรากฏในกรณีนี้ว่า แทนที่จะสนใจแต่ชนชั้นเท่านั้น สังคมวิทยายังพูดถึงสถานภาพต่าง ๆ (status) จึงทำให้สังคมวิทยามองว่ามีความสัมพันธ์ที่หลากหลายและซับซ้อนทุกทิศทาง ไม่พยายามจัดให้ทุกอย่างมาอยู่ในกรอบกระแสนประวัติศาสตร์อย่างที่ มาร์กซิสม์ ใช้อธิบายหรือหากจะอธิบายในลักษณะช่วงประวัติศาสตร์ สังคมวิทยาก็หยิบยกปัจจัยต่าง ๆ มาให้ความสำคัญอย่างหลากหลายทีเดียว

กระทั่งคำว่าความยากจน หลายกรณีก็มีคำว่าความไม่เท่าเทียมกันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แม้กระทั่งความเหลื่อมล้ำในสังคม การสกัดกั้นทางสังคม (social deprivation) การกีดกันออกจากสังคม (social exclusion) เป็นต้น

ทางสังคมวิทยาเมื่อจะวิเคราะห์ความยากจนและพูดถึงคนจน ก็จะอธิบายถึงความไม่เท่าเทียมกัน แต่มักกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันในด้านอาชีพ ด้านการศึกษา ด้านชาติพันธุ์ หรืออะไรอื่นที่เกี่ยวกับสถานภาพของบุคคล ในขณะที่ มาร์กซ์ ระบุถึงด้วยคำว่าความไม่เท่าเทียมกันทางชนชั้นเศรษฐกิจ

ในฐานะทฤษฎีพื้นฐาน กล่าวได้ว่าทฤษฎีของ มาร์กซ์ และ เวเบอร์ เป็นตัวอย่างที่ยังคงคุณค่าอยู่ เพียงแต่ธรรมชาติของทฤษฎีพื้นฐานทั้งสองนี้ ให้ความสำคัญกับการอธิบายในระดับของลักษณะที่เป็นแบบแผนของความไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งเห็นได้ชัดเจนมากในกรณีของ มาร์กซ์

ที่อธิบายความไม่เท่าเทียมกันในสังคมและชนชั้นในเชิงวิวัฒนาการ และมองในเชิงยุทธศาสตร์ว่า สังคมจะแยกออกเป็นสองชนชั้นมากขึ้น กล่าวคือ ชนชั้นผู้กดขี่ขูดรีด ซึ่งสังคมวิพากษ์มักเรียกว่า ภาษาที่นุ่มนวลกว่าว่า ชนชั้นที่เหนือกว่า และอีกฝ่ายคือชนชั้นผู้ถูกกดขี่ขูดรีด หรือชนชั้นที่ต่ำกว่า ซึ่ง มาร์กซ์ หมายความว่าผู้ใช้แรงงานคือกรรมกรและชาวนาชาวไร่เป็นสำคัญ ส่วนในทฤษฎีของ เวเบอร์ ความไม่เท่าเทียมกันอธิบายได้ใน 3 มิติ ได้แก่ ชนชั้น สถานภาพ และพรรค และปัจจัยกำหนดความไม่เท่าเทียมกันก็คือเรื่องของอำนาจและเกียรติยศ อันเป็นทรัพยากรที่หายาก และขาดแคลน (Max Weber. 2015 : 37-58)

สำหรับในกลุ่มนักคิดแบบเวเบอร์ใหม่ (new-Weberian) ยังใช้หลักการวิเคราะห์การแบ่งช่วงชั้นทางสังคมแบบพหุมิติ ด้วยการอธิบายว่า ที่มาของความไม่เท่าเทียมกันมีในหลายกรณี เช่น ในอาชีพ ในสถานภาพทางชาติพันธุ์ การศึกษา รายได้ และศาสนา ทั้งนี้ ต่างเห็นร่วมกันว่า ความไม่เท่าเทียมกันอาจมิได้เกิดจากกลไกการจัดการและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรเท่านั้น แต่ยังเกิดได้จากความแนบแน่นในความรู้สึกร่วมกันถึงการมีเกียรติยศทางสังคม (social prestige) อำนาจทางการเมืองที่ได้รับอย่างไม่เท่าเทียมกันด้วย และสรุปว่า สังคมมิได้ประกอบด้วยคนเพียง 2 ส่วนที่ว่า ร่ำรวยกว่า และยากจนกว่า เพียงเท่านั้น

แนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) เป็นทฤษฎีที่สำคัญทางสังคมวิทยา ได้ชี้ว่า ในทุกสังคมมีตำแหน่งและสถานภาพทางสังคมแตกต่างกันไป เป็นความแตกต่างที่มีความสำคัญเชิงหน้าที่ต่อสังคม เนื่องจากสังคมจำเป็นต้องอาศัยทุกตำแหน่งและสถานภาพเพื่อรับผิดชอบในส่วนของตนอย่างประสานสอดคล้องกัน สังคมจึงจะอยู่รอดได้ สังคมจึงต้องจัดหารางวัลตอบแทนให้ตามตำแหน่งนั้น ๆ เพื่อเป็นหลักประกันว่า ทุกตำแหน่งในสังคมจะมีผู้คนเข้าไปครอบครองและพร้อมใจกันขับเคลื่อนตามบทบาทหน้าที่ที่มี อย่างไรก็ตามด้วยการที่ตำแหน่งต่างมีขนาดและเกียรติยศมากน้อยไม่เท่ากัน จึงทำให้แรงจูงใจต่อการเข้าครอบครองตำแหน่งต่าง ๆ ย่อมไม่เท่ากันด้วย จึงทำให้เกิดคำกล่าวที่คุ้นเคยว่า “ความไม่เท่าเทียมในโอกาส” คนจนในทฤษฎีหน้าที่นิยมจึงเป็นผู้ที่ขาดโอกาสในสังคม คือมีโอกาสไม่เท่ากับผู้อื่นอีกหลายกลุ่ม พวก จึงมองปัญหาความไม่เท่าเทียมกันและความยากจนบนฐานคิดเรื่องความแตกต่างในโอกาสทางอาชีพ (Davis and Moore. 1945 : 242-249) มองความไม่เท่าเทียมกันตามแบบนักเศรษฐศาสตร์ โดยว่าเป็นเรื่องของความสามารถของบุคคลที่ไม่เท่ากัน คนจนในกรณีนี้ นอกจากจะหมายถึงผู้ที่ขาดโอกาส (โดยเฉพาะในอาชีพ) แล้ว ยังหมายความถึงผู้ที่มีความสามารถในเชิงเปรียบเทียบน้อยกว่าผู้อื่น จึงไม่สามารถเลื่อนสถานภาพของตนขึ้นมาได้

งานเขียนของ แกนส์ (Gans. 1972 : 275-289) แสดงถึงทฤษฎีที่เรียกกันเองในกลุ่มว่าเป็นการมองทางบวกต่อเรื่องความยากจนและคนจน โดยมองว่าความยากจนและคนจนนั้นมีประโยชน์ ถ้าไม่มีความยากจนและคนจน งานสกปรก งานที่สร้างความเหน็ดเหนื่อยหลายอย่างก็ไม่มีใครทำ ทั้งนี้ ยังมองว่าสิ่งใดที่ยังมีคุณค่า ย่อมเป็นเหตุผลอันชอบธรรมที่จะสามารถดำรงอยู่ต่อไป นั่นคือ อะไรที่ยังมีอยู่ ย่อมหมายความว่ายังมีประโยชน์อยู่ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งแก่บุคคลบางกลุ่มหรือหลายกลุ่มในสังคม การวิเคราะห์ด้วยตัวแบบหน้าที่นิยมจึงเท่ากับให้ข้อสรุปว่า ความยากจนและคนจนจะดำรงอยู่ต่อไป ไม่เพียงแต่เพราะตอบโจทย์เรื่องบทบาทหน้าที่หลายต่อหลายอย่างของสังคมได้เท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะหลายบทบาทหน้าที่ของความยากจนและคนจน อาจมิได้กระทบต่อประโยชน์อื่นของสมาชิกสังคมที่ค่อนข้างมั่งคั่งกว่าผู้อื่น

ส่วนบทบาทหน้าที่ไหนของความยากจนและคนจน ที่ไม่เหมาะสมต่อประโยชน์แห่งความอยู่รอดของสังคม ก็ให้แก้ไขและปรับปรุงด้วยนโยบายเชิงปฏิรูปเป็นกรณีไป ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงต่อระเบียบสังคมที่ดำรงอยู่

ทฤษฎีวัฒนธรรมย่อยของความยากจน (The sub-culture of poverty) เป็นแนวคิดหนึ่งทางด้านมานุษยวิทยาที่ถูกนำมาใช้ศึกษาและอธิบายเกี่ยวกับคนจนและความยากจน ออสการ์ เลวิส นักมานุษยวิทยาอเมริกันได้ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวเม็กซิกัน ในชุมชนแออัดเทปิโต (Tepito) ของนครเม็กซิโกซิตี แล้วได้พัฒนาแนวคิดว่าด้วยวัฒนธรรมของความยากจน (culture of poverty) ขึ้นมา โดย เลวิส (Lewis. op.cit.) ได้อธิบายว่ากลุ่มคนที่ยากจนที่สุดของสังคมจะสร้างวัฒนธรรมย่อยขึ้นมา ที่แตกต่างและดำรงอยู่โดยตัวมันเองอย่างถาวร

คำอธิบายของเลวิสเป็นการนำแนวคิดทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น มาใช้อธิบายเรื่องความยากจน โดย เลวิส ต้องการบอกให้รู้ว่า ความยากจนในสังคมสมัยใหม่มิใช่เป็นเพียงภาวะของการถูกสกัดกั้นด้านเศรษฐกิจ หรือภาวะการเสียระเบียบ หรือการไม่มีอะไรบางอย่าง แต่ความยากจนในสังคมสมัยใหม่มีแง่มุมบวกของมัน นั่นคือ มีโครงสร้าง ระบบเหตุผล กลวิธาน ปกป้องตัวเอง จึงทำให้คนจนยังมีอยู่ อาจกล่าวได้ว่า ความยากจนเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่ง ที่มีมาคงทนถาวร จากรุ่นสู่รุ่นในระบบครอบครัว

เลวิส ระบุว่า มีลักษณะที่คล้ายกันอย่างเห็นได้ชัดในชนชั้นล่างที่อาศัยอยู่ในลอนดอน กลาสโกว์ ปารีส เม็กซิโกซิตี ในส่วนที่เกี่ยวกับโครงสร้างครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แนวคิดที่ดำรงอยู่ตามกาลเวลา ระบบค่านิยม แบบแผนการใช้จ่าย สำนักชุมชน ถ้ามองในภาพทางเศรษฐกิจจะเห็นการไม่มีงานทำ การทำงานต่ำระดับ ค่าจ้างต่ำ ทำงานอาชีพที่ใช้ทักษะต่ำ มีการใช้แรงงานเด็ก ไม่มีเงินเก็บออม ขาดแคลนเงินใช้จ่าย ไม่มีอาหารเพียงพอที่จะประทังชีวิต จำต้องซื้อหาอาหารที่มีคุณภาพต่ำมาเลี้ยงชีพในแต่ละวัน เอาข้าวของส่วนตัวไปจำนำ กู้หนี้ยืมสิน จากนายเงินนอกระบบด้วยอัตราดอกเบี้ยแพง ๆ ใช้เสื้อผ้าและเฟอร์นิเจอร์มือสอง

หากมองในมุมของจิตวิทยาสังคม จะพบกับเรื่องของอาการอยู่กันอย่างแออัด ขาดความเป็นส่วนตัว มักมีวุ่นวายปะทะกัน บริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มักมีการทะเลาะเบาะแว้งและใช้ความรุนแรง มักเลี้ยงดูเด็กด้วยการกระทำรุนแรงต่อร่างกาย มีการทำร้ายภรรยา มีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุยังน้อย แต่งงานกันตามอารมณ์อิสระไม่ยึดถือหลักเกณฑ์ มีอัตราการทอดทิ้งพ่อแม่และลูกสูง ไม่ค่อยจะทำอะไรที่บ่งบอกถึงการมีความเชื่อที่ฝังามและวางแผนอนาคต ยอมจำนนเชื่อในความเหนือกว่าของชาย และผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายยอมรับความทุกข์ทรมานกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต

วัฒนธรรมย่อยของความยากจนจึงเป็นทั้งการปรับตัว และปฏิกิริยาตอบกลับที่คนจนมีต่อสถานะชายขอบของตน ท่ามกลางสังคมนิยมที่อยู่กันแบบตัวใครตัวมันและแบ่งคนออกเป็นชั้น ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการล่าอาณานิคม หรือการกำหนดจำแนกคนเป็นประเภทป่าเถื่อนด้อยพัฒนา

อย่างไรก็ตามการนำเสนอของเลวิส ได้รับการวิจารณ์ในวิธีการศึกษา การตั้งสมมติฐานที่ขึ้นด้วยค่านิยม ระบบตรรกะไม่คงเส้นคงวา อาจมีปัญหาในเรื่องของการเป็นตัวแทนที่จะอธิบายต่อภาพรวมทั้งหมด หลายกรณีเหมือนมีอคติที่ตั้งใจให้มันเกิดขึ้น และว่าการจำแนกเป็น

วัฒนธรรมย่อยของความยากจนกำหนดเป็นสูตรสำเร็จจากค่านิยมแบบชนชั้นกลางที่ขาดหลักฐานเชิงประจักษ์ จึงไม่น่าเชื่อว่า คนจนจะมีความแตกต่างจากคนในชั้นอื่นของสังคม จนถึงกับสามารถสร้างเป็นวัฒนธรรมของตนเอง (Rossi and Blum. 1968 : 26-38) ทั้งนี้ในการศึกษาวิจัยหลายที่พบว่า คนจนในแต่ละที่ล้วนมีวิถีชีวิตที่ซับซ้อนแตกต่างกันไป

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในมุมมองทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ความยากจนสามารถลดโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิต ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในสังคม และมักเห็นพ้องกันว่า ความยากจนไม่เพียงแต่จะหมายถึงการขาดทรัพยากรทางวัตถุ ทรัพยากรที่เป็นตัวเงินเท่านั้น หากยังหมายถึงการขาดทรัพยากรใด ๆ ที่จะทำให้ไม่สามารถมีมาตรฐานขั้นต่ำในการดำเนินชีวิตและการมีส่วนร่วมในสังคม (Cappellari and Jenkins. 2006 : 1) ความยากจนจึงไม่ใช่เพียงแต่หมายถึงรายได้น้อย แต่ยังรวมถึงการถูกสกัดกั้นจากสังคม (social deprivation) ด้วย ทั้งนี้ บุคคลต่างได้รับผลกระทบจากการสกัดกั้นนานาชนิด ทำให้ตกอยู่ในสถานะเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เสียเปรียบ เช่น ทำให้ขาดการศึกษา ไม่มีงานทำ เป็นต้น

คำว่า “การสกัดกั้น” (deprivation) ในทางเศรษฐศาสตร์ จะหมายถึงความรู้สึกที่บุคคลรับรู้ในสถานการณ์หนึ่ง ขณะที่อีกคำที่ใกล้เคียงกัน คือ “การกีดกันออกจากสังคม” (social exclusion) ซึ่งคำหลังนี้บ่งบอกความหมายของการไม่ยอมรับเข้ามาร่วมในวงสังคม แต่ใช้ว่าจะหมายความว่าเฉพาะคนจนเท่านั้น หากมีความหมายที่กว้างออกไป อันหมายถึงผู้คนที่ไปด้วยกันนี้ อาจมองเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มก็ได้ ที่ถูกปฏิเสธการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และจากการใช้ชีวิตปกติในชุมชน ในวัฒนธรรม ทั้งในบางระดับบางแง่มุม หรือโดยทั้งหมด

คำว่า การกีดกันออกจากสังคม ได้รับความสนใจจากนักคิดทางสังคมศาสตร์มากขึ้น ในการกล่าวเปรียบเทียบกับศัพท์เก่า ๆ อย่างเช่น ความยากจนด้านรายได้ ความยากจนพหุมิติ (multi-dimensional poverty) และความไม่เท่าเทียมกัน

การกีดกันออกจากสังคม เป็นศัพท์เชิงสัมพัทธ์ในความหมายว่า บุคคลถูกกระทำให้รู้สึกถูกกีดกันโดยเปรียบเทียบกับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม อย่างไรก็ตามไม่มีการถูกกีดกันอย่างสมบูรณ์ เพราะจะต้องใช้เรียกเป็นอย่างอื่นแทน คำว่าถูกกีดกันจึงใช้กับกรณีของการยังเป็นสมาชิกของสังคมเท่านั้น ทั้งนี้ ก็ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลจะยังสามารถเข้าร่วมและประกาศตัวเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นได้มากน้อยเพียงใด

ทั้งนี้ การศึกษาส่วนมากมักถือเอาว่า ความรู้สึกถูกสกัดกั้นนานาประการกับประเด็นรู้สึกถูกกีดกันออกจากสังคมเป็นเรื่องเดียวกัน แต่ในความน่าจะเป็นก็คือ ความรู้สึกถูกกีดกันออกจากสังคมเป็นความรู้สึกว่ามีได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น จึงควรจะแตกต่างจากรู้สึกถูกสกัดกั้น เพราะบุคคลอาจรู้สึกถูกสกัดกั้น แต่ไม่จำเป็นว่าจะต้องรู้สึกถูกกีดกันออกจากสังคม จึงไม่ใช่ทุกคนเสมอไปที่ยากจนขาดรายได้ ไม่มีงานทำ จะรู้สึกว่าตนถูกกีดกันออกจากสังคม และว่าวิธีที่บุคคลใช้ในการประเมินเงื่อนไขการดำเนินชีวิตของตน ตลอดจนความสามารถในการจัดการกับสถานการณ์ที่ประสบ ก็มีส่วนอย่างสำคัญที่จะทำให้รู้สึกถูกกีดกันออกจากสังคมหรือไม่ด้วย

การกีดกันออกจากสังคมมีความหมายใกล้เคียงมากกับการสกัดกั้น ซึ่งมีลักษณะเชิงสัมพัทธ์เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ เหมือนดังที่ ดับเบิลยู จี รุงซิมัน (Runciman. 1966 : 430-434) อธิบายว่าเป็นความรู้สึกที่มาจากเปรียบเทียบตนเองในสถานการณ์นั้นกับคนอื่น ๆ ในสังคม

ซึ่งระดับความเข้มของการสกัดกั้นจะอยู่ที่ขอบข่ายความแตกต่างระหว่างสถานการณ์อันเป็นที่ปรารถนากับสถานการณ์ที่บุคคลผู้กำลังปรารถนาประสบอยู่

คำว่า การสกัดกั้น มักถูกตีความว่ามีความหมายในลักษณะหยุดนิ่ง หรือ ณ ขณะนั้น ๆ ส่วนการกีดกันออกจากสังคม จะมีลักษณะพลวัต กล่าวคือคน ๆ หนึ่งจะรู้สึกถูกกีดกันออกจากสังคมได้ ถ้าเงื่อนไขของการสกัดกั้นยังคงอยู่นานเป็นช่วงระยะเวลา หรือเงื่อนไขมันยิ่งเลวร้ายลง ดังนั้น จึงกล่าวกันว่า การวัดการกีดกันออกจากสังคมจะต้องอาศัยเรื่องเวลาเข้าไปร่วมพิจารณาด้วย การถูกกีดกันออกจากสังคมจึงเป็นการถูกสกัดกั้นในลักษณะสัมพัทธ์ที่เรื้อรัง (Atkinson. 1998 : 1-20)

สำหรับมาตรวัดของการสกัดกั้น บ้างใช้รายได้เป็นตัวชี้วัด บ้างก็ใช้ความล้มเหลวหรือไม่สามารถกระทำบทบาทหน้าที่ (functioning failures) เป็นดัชนี กรณีของความล้มเหลวในการกระทำบทบาทหน้าที่ จัดว่าเป็นองค์รวมของความล้มเหลวในการกระทำบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ สารพัดแบบ ส่วนการกีดกันออกจากสังคม สามารถมองได้เป็นพหุมิติ (multi-dimensionality) โดยครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (Sen. 2012 : 321)

หลายการศึกษาวิเคราะห์ต่างเห็นพ้องกันว่า การสกัดกั้นเกิดจากการเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นที่ดีกว่า แต่หากเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นที่ด้อยกว่า จะสร้างความรู้สึกล้มใจขึ้นได้ จึงเป็นสิ่งที่น่าเตือนว่าสิ่งที่วัดจะต้องเป็น “การสกัดกั้น” จริง ๆ มิฉะนั้นแล้วจะกลายเป็นผลการวัดอะไรบางอย่าง ที่คล้ายกับ “ค่าคะแนนการสกัดกั้นสุทธิของความพึงพอใจ” (deprivation net of satisfaction) มาแทน (Yitzhaki. 1979 : 321-324)

ข้อเท็จจริงที่เป็นปรากฏการณ์เกิดขึ้นในหลายสังคม มีการแบ่งขั้ว (polarization) ระหว่างผู้คนในสังคมอย่างชัดเจน ปรากฏภาพที่บางส่วนในแต่ละขั้ว ถูกกีดกันจากผู้คนต่างขั้วในต่างกรรมต่างวาระต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องนี้ ได้มีการนำเสนอเชิงสังเกตว่า การแบ่งขั้วกับการสกัดกั้นนั้นมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ ในการแบ่งขั้ว บุคคลจะมองตัวเองเป็นสมาชิกของกลุ่มใหญ่ กลุ่มเดียวกันกับผู้อื่นที่มีสถานะเท่ากัน แต่ขณะที่การสกัดกั้น บุคคลจะนำตัวเองไปเปรียบเทียบกับสมาชิกอื่นในกลุ่ม ซึ่งจะเป็นผู้มีสถานะดีกว่าหรือเหนือกว่าตน (Esteban and Ray. 1994 : 819-851)

บทสรุป

แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ว่าด้วยความยากจนที่กล่าวมา สะท้อนถึงปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัยว่าเป็นเหตุนำไปสู่ความยากจนในเขตพื้นที่ต่าง ๆ ขณะที่แต่ละตัวแปรเหล่านี้สามารถนำเสนอเป็นทฤษฎีและแยกออกจากกันได้ แต่อ่านาการอธิบายอาจจะเพิ่มขึ้นเมื่อเข้าใจเป็นองค์ประกอบรวมในแต่ละระดับของการอธิบาย แต่คงปฏิเสธไม่ได้ถึงนัยสำคัญมากมายอันจะต่อนโยบายและปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง

ในประเทศไทยตัวเลขของความยากจนและคนจนยังคงผันผวนไม่ชัดเจน ความไม่แน่นอนของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ยังผลให้ตัวเลขคนจนมีการเปลี่ยนแปลงโดยตลอด ผวนวกกับความไร้เสถียรภาพ และความไม่สงบทางการเมือง กลายเป็นอุปสรรคอันสำคัญให้เกิดความเลือนไหลที่จะระบุให้ชัดเจนเป็นตัวเลขแน่นอนได้ยาก แต่ด้วยเป็นภาระหน้าที่และภารกิจอันสร้างสรรค์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ถือเป็นกระทรวงหลัก ในอัน

ที่จะดำเนินการในทุกด้านตามข้อกำหนดสิทธิประโยชน์ตามกฎหมาย ให้แก่คนจนหรือคนที่ขาดโอกาสในเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงความมั่นคงทางสังคม บนรากฐานของความมั่นคงที่มนุษย์พึงมี อันจะนำพาให้สังคมโดยรวมอยู่ดีมีสุขในที่สุด

บรรณานุกรม

- Atkinson, A.B. (1998) **Social exclusion, poverty and unemployment**. In Exclusion, employment and opportunity, page 1-20. Edited by A.B. Atkinson and J. Hills, London : Centre for Analysis of Social Exclusion.
- Blank, Rebecca M. (2003) "Selecting among anti-poverty policies : Can an economist be both critical and caring?" **Review of Social Economy**. Vol. 61 (4) page 447-469.
- Cappellari, L. and Jenkins, S. P. (2006) **Summarizing multiple deprivation indicators**. ISER Working Paper 2006-04. Colchester : University of Essex.
- Carr, S. (2003) **Poverty and psychology : An introduction**. In S. Carr & T. Sloan (eds.), Poverty and psychology : From global perspective to local practice, page 1-15, New York : Kluwer Academic/ Plenum Publishers.
- Curran, L. (September 2002) "The psychology of poverty : Professional social work and aid to dependent children in postwar America : 1946-1963" **Social Service Review**. page 365-386.
- Davis, K. and Moore, W. E. (April 1945) "Some principles of stratification" **American Sociological Review**. 10 (2) page 242-249.
- Esteban, Joan-Maria, and Ray, Debraj. (July 1994) "On the measurement of Polarization" **Econometrica**. 62 (4) page 819-851.
- Gans, H. (September 1972) "The positive functions of poverty" **American Journal of Sociology**. 78 (2) page 275-289.
- Gilbert, G. (1997) "Adam Smith on the nature and causes of poverty" **Review of Social Economy**. 55 (3) page 273-291.
- Javier, R. & Herron, W. (2002) "Psychoanalysis and the disenfranchised : Counter-transference issues" **Psychoanalytic Psychology**. 19 page 149-166.
- Jensen, H. E. (1998) "Dead economists as inspirators of living social economists" **Review of Social Economy**, 56 (2) page 119-135.
- Lewis, O. (1975) **Five families : Mexican case studies in the culture of poverty**. New York : HarperCollins Publishers.
- Marx, Karl. (1959) **Economic and philosophic manuscripts of 1844**. Translated by Martin Milligan. Moscow : Progress Publishers.
- Marx, Karl. (1972) **Alienated labour**. In Alienation and the social system. page 223- 261. edited by Ada W. Finifter. New York : John Wiley & Sons.

- Moreira, V. (2003) **Poverty and psychopathology**. In S. Carr & T. Sloan (eds.), *Poverty and psychology : From global perspective to local practice*, page 69-86, New York : Kluwer Academic / Plenum Publishers.
- Pearl, A. (1970) **The poverty of psychology : An indictment**. In V. Allen (ed.), **Psychological factors in poverty**. page 348-364. Chicago : Markham Publishing Company.
- Rainwater, L. (1970) **Neutralizing the disinherited : Some psychological aspects of understanding the poor**. In V. Allen (ed.), *Psychological factors in poverty*, page 9-28. Chicago : Markham Publishing Company.
- Rossi, Peter H., and Blum, Zahava D. (1968) **Class, status, and poverty**. Report resumes No. BR-6-1610. Johns Hopkins University, Baltimore, page 1-44. [Online] Available : (<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED020289.pdf>)
- Runciman, W. G. (December 1966) "Relative deprivation and social justice" **The British Journal of Sociology**. 17 (4) page 430-434.
- Sen, Amartya K. (2012) **Development as capability expansion**. page 319-327. In *The community development reader*. Edited by James Defilippis and Susan Saegert, 2nd ed. New York : Routledge.
- Weber, Max. (1958) **The protestant ethic and the spirit of capitalism**. **Translated by Talcott Parsons**. New York : Scribner.
- Weber, Max. (2015) "The distribution of power within the Gemeinschaft : Classes, Staende, Parties", page 37-58. In *Weber's rationalism and modern society : New translations on politics, bureaucracy, and social stratification*. Edited by Tony Waters & Dagmar Waters. New York : Macmillan.
- Yitzhaki, S. (1979) "Relative deprivation and the Gini coefficient" **Quarterly Journal of Economics**. 93 page 321-324.